

Храбан Т. Є.,
викладач

Військового ліцею імені Івана Богуна

РОЛЬ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто взаємозв'язок інтернет-комунікації й мовної інтерференції. Виявлено вплив нових технологій на взаємодію різних мов і, як наслідок, існування феномена адстрату під час здійснення інтернет-комунікації.

Ключові слова: інтернет-комунікація, інтерференція, субстрат, суперстрат, адстрат, мовна картина світу, віртуальна особистість.

Постановка проблеми. Вивчення міжмовних відносин і явищ та процесів, які породжуються ними, має давню історію, є традиційним для науки про мову. Немає жодної мови, яка була б вільною від чужорідних елементів; можна говорити лише про різний ступінь проникнення іншомовних елементів у різні мови. Проблема взаємовпливу мов, будучи однією з найбільш популярних і важливих тем сучасних лінгвістичних досліджень, набуває особливої актуальності з появою Інтернету. Учасниками міжкультурної комунікації стають усі користувачі Інтернету, не залежно від національності. Сучасні технології й «інтернетизація» суспільства, яка збільшується, сприяють розширенню мовних контактів між людьми, котрі розмовляють різними мовами. Як наслідок цього процесу – мови зазнають суттєвої трансформації.

Аналіз літератури щодо зазначеної теми дає змогу констатувати, що й у вітчизняному, і в зарубіжному мовознавстві існує безліч робіт, присвячених як теорії мовних контактів, так і дослідженням процесів інтерференції й супутнім їм явищам. У різний час проблемами дослідження мовних контактів та інтерференції займалися вітчизняні й зарубіжні лінгвісти (Г. Шухардт, А. Мартіне, У. Вайнрайх, Е. Хауген, Д. Уінфорд, С. Томасон і Т. Кауфман, І. Бодуен де Куртене, В. Щерба, Ю. Жлуктенко, В. Розенцвейг, Л. Крисін, А. Карлінський та ін.).

Проблеми вдосконалення вивчення міжмовних відносин відображено в дисертаціях Т. Курохтіної (розглянуто конкретні вияви інтерференції на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному й синтаксичному, що відбуваються на Україні в умовах українсько-російських мовних контактів) [1], Р. Алішової (проведено комплексне фонетико-лексико-граматичне вивчення явища міжмовної киргизько-англійської інтерференції в соціолінгвістичному аспекті) [2], С. Ценгер (досліджена міжмовна інтерференція, яка виявляється в змішуванні інтернаціональних словотворчих формантів) [3] тощо.

Метою статті є виявлення впливу науково-технічний прогресу й, зокрема, появи Інтернету на феномен мовної інтерференції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом усієї історії розвитку людського суспільства люди вступали у військові, економічні, політичні, культурні та інші відносини. На сьогодні неможливо точно встановити дату й місце перших мовних контактів між людьми, котрі розмовляли різними мовами, однак можна з упевненістю стверджувати, що саме з цього моменту починається взаємодія мов і їхній вплив одна на одну.

Вивчення мовних контактів, проблем двомовності, багатомовності й впливу мов одна на одну, а також як наслідок цих процесів – зміни, що відбуваються в мові, має досить велику традицію як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Ця тема актуальна нині та привертає увагу багатьох дослідників. Спектр аспектів, що досліджуються, досить широкий. Основне коло проблем, якими займається контактна лінгвістика, обертається навколо її основних категорій: мовний контакт, білінгвізм, запозичення, інтерференція, перемикування кодів тощо.

Під час вивчення мов було встановлено, що мови «взаємодіють». Одним із перших лінгвістів, котрі звернули увагу на вплив мов одна на одну, на їхнє взаємопроникнення й конвергентний розвиток, був І. Бодуен-де-Куртене. Під впливом мов одна на одну вчений розумів конвергентну перебудову мов у ході контактів. Із лінгвістичних досліджень І. Бодуена-де-Куртене великий інтерес викликає стаття «Про змішаний характер усіх мов», де міститься багато ідей, низка з яких уже отримали інтерпретацію в роботах сучасних лінгвістів.

Учений зазначав: «Вплив змішання мов виявляється у двох напрямках: з одного боку, воно вносить у цю мову з чужої мови властиві їй елементи (запас слів, синтаксичні звороти, форми, вимову), з іншого боку, воно є причиною ослаблення ступеня й сили відмінності, яка властива окремим частинам цієї мови. За його сприяння набагато швидше відбувається спрощення та змішання форм ...» [4, с. 366].

Подібні ідеї про змішаний характер мов були висунуті німецьким і австрійським лінгвістом Г. Шухардтом. Уважаючи потенціал мовного змішення абсолютно безмежним, учений указував: «Можливість мовного змішення не знає жодних обмежень; вона може призвести як до максимальної, так і до мінімальної відмінності між мовами. Змішання може мати місце й у разі постійного перебування на одній і тій самій території, але тільки в цьому випадку воно виявляється дуже інтенсивно і здійснюється складним шляхом. Але особливо складним і химерним стає перетин ліній, якщо ми від мовної єдності перейдемо до індивідуальної мови. Усякий індивідуум пізнає й модифікує свою мову в спілкуванні з іншими індивідуумами. Це всебічне мовне змішання, яке ніколи не припиняється, перешкоджає утворенню значних розбіжностей усередині груп, що перебувають у постійному спілкуванні» [5, с. 177].

У 1953 році вийшла у світ монографія У. Вайнрайха «Мовні контакти», де вчений використав термін «мовний контакт», який був уведений А. Мартіне замість терміна «змішання мов». Саме з теорією мовних контактів пов'язане поняття інтерференції. У. Вайнрайх дав опис механізму інтерференції та виклав її причини, розглянув інтерференцію на фонетичному, граматичному й лексичному рівнях.

Російський учений В. Алімов визначає інтерференцію як «втручання елементів однієї мовної системи в іншу під час мовного контакту» та зазначає, що результат цього втручання

може бути негативним, виражатися у відхиленні від норм цієї мови, і позитивним, що сприяє адекватному перекладу й набуттю навиків в одній мові під впливом іншої [6, с. 78].

На думку американського лінгвіста Е. Хаугена, інтерференція – це «випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами».

Учений зауважує, що ми маємо справу зі справжньою, істинною інтерференцією, коли перехідна межа між двома мовами не дуже зрозуміла, це, наприклад, відбувається у випадках, коли мовець не володіє достатньою мірою фонологічною системою іноземної мови й через це використовує фонему рідної мови в окремих словах або висловлюваннях іноземної мови [7, с. 69].

Вивчення феномена інтерференції дає змогу пояснити багато фонетичних, граматичних і лексичних особливостей функціонування мов, що знаходяться в чужомовному оточенні. Традиційно інтерференцію розглядають на трьох (фонетичному, граматичному та лексико-семантичному), чотирьох (фонетичному, морфологічному, синтаксичному й лексико-семантичному) і п'яти (фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному та семантичному) рівнях.

Отже, інтерференція виявляється на всіх рівнях мови. Лексичний рівень найбільш схильний до інтерференції, оскільки лексична система будь-якої мови є «відкритою», менш організованою, порівняно з іншими системами. Українська вчена О. Селіванова зазначає, що сферою мови, яка найбільше проникла для іншомовних впливів, є лексика, найменш проникливі є рівні морфології та фонології [8, с. 344–345].

Видатний український мовознавець Ю. Жлуктенко до лексичної інтерференції зараховує «усі зміни у складі лексичного інвентарю, а також у функціях і живанні лексичних одиниць, у їхній смисловій структурі, що викликані міжмовними зв'язками» [9, с. 129]. У своїй науковій роботі «Лінгвістичні аспекти двомовності» вчений доходить висновку, що «природа інтерференції на рівні лексичних засобів найчастіше відбивається в таких формах: запозичення, які можуть бути чистими та змішаними; калькування слів і фраз, що охоплює кальки-утворення (нові лексичні одиниці) й кальки-поширення (виникнення в лексеми додаткового значення); зміни в значенні слова (семантичні запозичення); зміни вживаності лексичних одиниць; функціональна субституція різномовних лексичних одиниць» [9, с. 131–160].

У сучасному мовознавстві традиційним вважається визначення лексичної інтерференції як запозичення лексем чужої мови при двомовності, яке виражається або в перенесенні фонемної послідовності з однієї мови в іншу, або в зсуванні в структурі значення лексеми рідної мови, або в утвореннях, скалькованих за моделлю іноземних слів.

Зазначимо, що свідомі мовні інтерференції, такі як, наприклад, втручання в мову під впливом релігії, політичної орієнтації, мовних контактів із носіями більш розвинених мов, є результатом штучного втручання в розвиток мови й відбуваються в разі необхідності, оскільки мова завжди слугує потребам її носіїв.

Підсвідомі мовні інтерференції, серед яких можна виокремити субстрат, суперстрат і адстрат, відбуваються спонтанно, під впливом мовних контактів. Підсвідомі лексичні інтерференції розглядаються як природний вплив словникового складу однієї мови на словниковий склад іншої.

Під терміном «субстрат» розуміють мову-підоснову, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди

мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців; сліди витісненої місцевої мови. Субстрат передбачає широке етнічне змішання та мовну асиміляцію прибульцями корінного населення через стадію двомовності. Поняття «суперстрат», навпаки, позначає мову-надоснову, елементи якої розчинилися в мові, над якою вона нашарувалася; сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів.

Під терміном «адстрат» розуміють результати впливу однієї мови на іншу при тривалих контактах сусідніх народів, співіснуванні й зіткненні мов із їхнім взаємовпливом, які не призводять до асиміляції та розчинення однієї мови в іншій. Це нейтральний тип мовної взаємодії, за якого не відбувається етнічної асиміляції й розчинення однієї мови в іншій; адстратні явища утворюють прошарок між двома самостійними мовами. Адстрат традиційно розглядається як живий взаємовплив мов у рівноважній системі. У разі порушення рівноваги одна з мов може дати матеріал для субстрату, інша – для суперстрату.

Особливого значення на процес впливу однієї мови на іншу набуває на сьогодні інтернет-комунікація. Останні десятиліття ХХ століття і початок ХХІ століття характеризуються значним розширенням міжнародних зв'язків і посиленням мовних контактів, що здійснюються як безпосередньо між носіями різних мов, так і за допомогою технічних засобів.

Саме інтернет-комунікація є яскравим прикладом існування адстрату. Передумовами для цього процесу слугують характерні особливості комунікації в Інтернеті, що створюють умови для зміни мовної картини світу користувача Інтернету й тим самим самої мови.

Нині Інтернет – це не просто нова технологія, що дає змогу спілкуватися поза звичайними просторовими кордонами та часовими обмеженнями. Це ще й новий інформаційний простір, а для багатьох – справжнє середовище життя. Можна стверджувати, отже, що Інтернет є не лише технічним, а й соціальним новим явищем, тобто осередком нових форм буття.

Простір комп'ютерних комунікацій на сьогодні розуміється як відкрите комунікативне середовище зі специфічними умовами спілкування, що включає значну кількість учасників. Російська вчена З. Резанова підкреслює, що сучасні моделі світу зараз формуються в інтернет-комунікації. Вона пов'язує цей факт із тим, що текст в Інтернеті існує семіотично, фрагментарно, у взаємозв'язку з аудіо та візуальним рядом, тому мова повинна підстроюватися під них. Важливим є також те, що людина в Інтернеті існує зовсім по-іншому. Водночас під час читання книги людина пасивна у сприйнятті, під час читання інтернет-ресурсів спілкування інтерактивне. Отже, споживач інтернет-комунікації є творцем віртуального світу. Звідси вчена робить важливий висновок, що картина світу не змінюється, а зсувається. Головна рухома сила цього феномена – це концепт «віртуальності», якого не було ще тридцять років тому [10, с. 5].

Також варто відзначити, що якщо відмінною рисою Людини розумної вважається її здібність одержувати, синтезувати інформацію та на основі отриманих знань створювати нові знання, то відмінною рисою користувача Інтернету можна вважати її здібність обробляти й перероблювати обсяги інформації, збільшені в десятки, а то й сотні разів. Інформаційні потоки рухаються через людину нині з такою швидкістю й мають у собі такі обсяги інформації, що час визнати: у сучасній історії зароджуються та набувають усе більш оформлених рис картини світу користувачів Інтернету.

Наступним фактором, що надає можливість говорити про формування якісно нової картини світу – це загальна інтеграція інформації й знань. Для Інтернету характерна глобалізація. Вона виявляється, зокрема, у тому, що всі країни та народності отримують будь-які загальні («глобальні») риси, формується деяка «глобальна» культура. Але основним елементом є те, що на сьогодні вже можна говорити про характерні риси цього «загального місця» знань, інформації; характерні риси цього «загального місця» визначаються активністю розвинутих країн, зацікавлених у просуванні своїх цінностей і орієнтирів. Однак подальше інформаційне наповнення «загального простору знань» буде поповнюватися за рахунок залучення в цей процес усе більшої кількості країн і народів.

Цей процес, що відбувається в Мережі, дає кожному користувачеві Інтернету змогу отримати доступ практично до будь-яких даних, що його цікавлять. Це стає дієвим фактором такого процесу, як формування «суперкультури». Першим це явище помітив дослідник культури, комунікації та міжкультурної комунікації професор Дж. Лалл (James Lull). У своєму дослідженні вчений стверджує, що сучасні технології й «інтернетизація» суспільства, яка збільшується, сприяють переродженню культури як феномена; вона знає суттєвої трансформації. Культура перестає розглядатися виключно у своєму національному аспекті, коли кожен народ, поєднаний за географічним принципом і такий, який розмовляє однією мовою, є носієм однієї культури [11, с. 132–161].

Розглядаючи інтернет-комунікацію з позиції «суперкультури», варто відзначити, що учасниками міжкультурної комунікації стають усі користувачі Інтернету, не залежно від національності. Такий підхід дає підстави говорити про нову нетривіальну мовну картину світу й мовну особистість.

Базою для реконструкції мовної картини світу можуть слугувати або мовні номінації, або «факти мови», до яких належать різноманітні лексеми, граматичні форми, словотвірні засоби, просодія, синтактичні конструкції, фраземи, правила лексико-семантичної сполученості тощо або культурні концепти, виявом яких є вся сукупність мовних і немовних засобів, що прямо чи опосередковано ілюструють, уточнюють і розвивають їхній зміст.

Основою моделі світу слугують категорії, які репрезентують позамовну дійсність у вигляді змістових дискретних одиниць: для когнітивної моделі – це концепти, а для мовної моделі – семантичні моделі мови. Різниця між цими видами категорій зводиться переважно до того, що семантичні категорії, на відміну від категорій мислення, «утілені в конкретні мовні засоби (лексичні, граматичні тощо), специфічні для кожної мови», «тісно пов'язані зі сферою конотації, тобто додатковим смисловим змістом, що співвідноситься з образним мисленням і сферою структурних форм та функцій, тобто з різними типами суто мовного знання» [12, с. 138].

Висновки. Отже, ми доходимо таких висновків. Історія народу й особлива соціологічна ситуація не створюють законів розвитку мови, але слугують загальним стимулом її розвитку. Більш наглядно всі ці процеси простежуються в лексичній сфері мови. Поповнення словникового складу у зв'язку з розвитком виробництва, культури, науки тощо, яке здійснюється на основі законів розвитку мови, є прикладом зовнішньої вмотивованості його зміни. Кількісне збільшення словникового складу змінює мову в тому стосунку, що перетворює її в більш гнучку й багату. Інтернет-комунікація сприяє створенню в мові конкретних нових явищ, які мають іноді закономірний характер.

На сучасному етапі розвитку мовознавства однією з найбільш актуальних сфер лінгвістики стає вивчення проблем мовних контактів, взаємодії й взаємозбагачення. Очевидним у руслі дина-

мічного розвитку міжкультурної комунікації, коли проникнення англо-американської лексики відбувається з високим ступенем інтенсивності, є подальше вивчення міжмовних відносин і породжуваних ними мовних явищ і процесів.

Література:

1. Курохтина Т. Межъязыковая интерференция в условиях близкородственного украинско-русского двуязычия : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.03 / Т.Н. Курохтина. – М. : МГУ, ФГОУ ВПО «Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова», 2010. – 23 с.
2. Алишова Р. Межъязыковая кыргызско-английская интерференция на уровне фонетики, грамматики и лексики: с позиции социолингвистики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Р.К. Алишова. – Бишкек : Кыргызско-рос. славян. ун-т им. Б.Н. Ельцина, 2012. – 20 с.
3. Ценгер С. Морфологическая интерференция при контакте французского и русского языков : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / С.С. Ценгер. – М. : МГУ, ФГОУ ВПО «Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова», 2014. – 219 с.
4. Бодуэн де Куртенэ И.А. О смешанном характере всех языков / И.А. Бодуэн де Куртенэ // Избранные труды по общему языкознанию. – М. : АН СССР, 1963. – Т. 1. – 1963. – С. 362–372.
5. Шухардт Г. К вопросу о языковом смешении / Г. Шухардт // Избранные статьи по языкознанию. – 2-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – С. 174–184.
6. Алимов В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / В.В. Алимов. – М. : МГУ, 1998. – 196 с.
7. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М. : Прогресс, 1972. – С. 61–80.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
9. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 176 с.
10. Картины русского мира: современный медиадискурс / [З.И. Резанова, Л.И. Ермоленкина, Е.А. Костяшина и др.]; ред. З.И. Резановой. – Томск : ИД СК-С, 2011. – 288 с.
11. Lull J. Culture in the Communication Age / J. Lull. – London, New York : Routledge, Taylor and Francis Group, 2001. – 226 p.
12. Васильев Л. Современная лингвистическая семантика : [учебное пособие] / Л.М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.

Храбан Т. Е. Роль интернет-коммуникации в процессе языковой интерференции

Аннотация. В статье рассмотрены взаимосвязь особенностей интернет-коммуникации и языковой интерференции. Выявлено влияние новых технологий на взаимодействие различных языков и, как следствие, существование феномена адстрата при осуществлении интернет-коммуникации.

Ключевые слова: интернет-коммуникация, интерференция, субстрат, суперстрат, адстрат, языковая картина мира, виртуальная личность.

Hkraban T. Role of Internet communications in the process of language interference

Summary. The article describes interconnection between an internet-communication and language interference. It displays the influence of up-to-date technology on interaction among different languages and consequently the existence of adstrat during of Internet communication.

Key words: internet-communication, interference, substratum, superstratum, adstrat, language picture of the world, virtual personality.